

Çağdaş sanat formu olarak grafiti: Cornbread efsanesi Darryl McCray

Banu Erşanlı | Doktor öğretim üyesi | Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye
banu@baskent.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-8403-7390>

Atıf

Erşanlı, B. (2024). Çağdaş sanat formu olarak grafiti: Cornbread efsanesi Darryl McCray. ARTS, Çağdaş sanat özel sayısı, 87-106. <https://doi.org/10.46372/arts.1549990>

Geliş: 14.09.2024 | Kabul: 21.11.2024

Öz

Duvarı bir iletişim aracı olarak kullanma geleneği yüzyıllar içerisinde sosyal, siyasal, sanatsal değerlerin değişime uğramasıyla başkalaşmıştır. Lascaux Mağarası duvarlarında yer alan altı yüze yakın çizim; görsel iletişimin ilk örneği olma özelliğini taşıırken; duvar ve resim ilişkisinin kurulmasına olanak sağlayarak farkında olmadan günümüzde grafiti ismiyle bilinen sanatın da doğmasına sebep olmuştur. Grafiti ismini alana kadar farklı yıllarda, farklı coğrafyalarda, farklı amaçlarla duvar ve resim ilişkisi kurulmuş olsa da modern grafiti tarihinin ilk sanatçısının Cornbread (mısır ekmeği) takma isimli Darryl McCray olduğu kabul edilmektedir. Grafitinin çağdaş sanatın bir ifade biçimi olarak değerlendirildiği bu çalışma McCray'in sanat hayatı ve grafiti çalışmalarını konu edinerek tarihe ışık tutmayı hedeflemekte ve grafitinin sanatsal bir anlatı biçimine evrilmesi sürecini anlamlandırma çabası gütmektedir. McCray ile çevrimiçi gerçekleştirilen görüşmeyle sözü edilen değişim sürecindeki grafitinin anlamlandırılmasına ve sunumuna ilişkin bir çerçeve oluşturulmakta ve sürecin görsel iletişim boyutunun dönüşüm süreci ortaya koyulmaktadır.

Anahtar kelimeler

görsel iletişim, grafiti, sokak sanatı, cornbread, darryl mccray

Öne çıkanlar

- Toplumsal eleştiriler, kimlik arayışları, politik protestolar için güçlü bir araç olarak kullanılan grafitinin uygulama esasları, biçimi ve anlamı zaman içerisinde değişmiştir.
- Bireylerin kendilerini ifade etme aracı ve toplumsal eleştirinin bir yolu olan grafiti zamanla vandalizmden çağdaş sanat formuna evrilmiştir.
- Tarihteki ilk modern grafiti sanatçısı olarak kabul edilen Cornbread Darryl McCray, yaratıcılığı, yeteneği ve zanaatına olan bağlılığıyla bugün grafitinin bir sanat formu olarak gelişmesine doğrudan etki etmiştir.

Graffiti as a contemporary art form: Cornbread the legend Darryl McCray

Banu Erşanlı | Assistant professor | Başkent University, Ankara, Turkey
banu@baskent.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-8403-7390>

Citation

Erşanlı, B. (2024). Graffiti as a contemporary art form: Cornbread the legend Darryl McCray. ARTS, Special issue on contemporary art, 87-106. <https://doi.org/10.46372/arts.1549990>

Submission: 14.09.2024 | Acceptance: 21.11.2024

Abstract

The tradition of using the wall as a means of communication has been transformed over the centuries as social, political and artistic values have changed. The relationship between wall and painting was established in different years, in different geographies, for different purposes, it is accepted that the first artist in the history of modern graffiti was Darryl McCray, nicknamed Cornbread. This study, which evaluates graffiti as a form of expression in contemporary art, aims to shed light on the history of McCray's artistic life and graffiti works and endeavors to make sense of the process of graffiti's evolution into an artistic narrative form. With the online interview conducted with McCray, a framework is created regarding the meaning and presentation of graffiti in the aforementioned process of change and the transformation process of the visual communication dimension of the process is revealed.

Keywords

visual communication, graffiti, street art, cornbread, darryl mccray

Highlights

- Used as a powerful tool for social criticism, identity searches and political protests, graffiti's application principles, style and meaning have changed over time.
- Graffiti, a means of self-expression and social criticism, has evolved from vandalism to a contemporary art form over time.
- Cornbread Darryl McCray, considered the first modern graffiti artist in history, has directly influenced the development of graffiti as an art form with his creativity, talent and dedication to his craft.

Giriş¹

Günümüzde dijital dünyanın tüm sanat hareketlerini yönlendirme gücü grafitinin anlamının sorgulanmasına ve varlığının yeniden konumlandırılmasına sebep olmaktadır. Sokaktaki kamusal varlık, artık dijital varlığa dönüşmekte, erişilebilirliğinin tanımlanma formu başkalaşıma uğramaktadır. Bu çalışma sözü edilen dönüşümü; ilk modern grafiti sanatçısı olarak kabul edilen Darryl McCray ile gerçekleştirilen görüşme ışığında, McCray'ın sanat hayatı üzerinden dönemin toplumsal hareketleri paralelinde tanımlamayı hedeflemektedir.

Grafitiyi anlamak ve anlamlandırmak, çağdaş sanat dünyasındaki konumunu netleştirmek adına öncelikle grafitinin ne olduğu, sokak sanatından hangi noktada ayrıldığı ve tarihsel küresel hareketler paralelinde değişimi çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde irdelenmiştir. Araştırma sürecinde grafitiyle ilgili yapılan alanyazın taramasında bazı hataların tekrarlandığı saptanmıştır. Bunlardan bir tanesi bazı araştırmacılarca; grafiti ve sokak sanatı kavramlarının aynı anlamda kullanıldığıdır.

Sokak sanatı; kamusal alanlarda yaratılması ve genellikle izinsiz olması bakımından grafiti sanatıyla ilişkilidir, ancak daha geniş bir medya yelpazesini kapsamaktadır (Tate, ____a). Her ne kadar sokak sanatı grafitiden türemiş olsa da günümüzde grafitiyi de içerisine alan sokak sanatı; mural, etiket, stensil, mozaik, enstalasyon gibi farklı uygulamaları kapsayıcı bir görev üstlenmektedir. Sokak sanatının sınırlarının daha geniş olmasına karşılık grafitinin kesin kuralları vardır. Grafitinin zamanla biçim değiştirerek evrildiği sokak sanatı aynı zamanda post-grafiti olarak da adlandırılmaktadır. Kimi kaynaklarda neo-grafiti olarak kullanılsa da post-grafiti kavramı ilk olarak 1983 yılında New York'ta Sidney Janis Galerisi'nde açılan *Post-Graffiti* sergisinin isminde kullanılmıştır. A-One, Basquiat, Bear, Brasz, Crane, Crash, Daze, Futura, Haring, Koor, Lady Pink, Leicht, Noc, Lee, Ramm-ell-zee, Scharf, Toxic gibi grafiti tarihinin en önemli isimlerinin eserlerinin yer aldığı serginin kataloğunun önsözünde Sidney Janis, "Bu serginin başlığı olan *Post-Graffiti*, bu yeni sanatçıların artık grafitiyle çalışmadıklarını ima etmek için değil... daha çok, metro yüzeylerinden tuvale geçişlerinde, kendiliğinden oluşan imgelerinin kapsam ve kavramında bir genişlemeye işaret etmek içindir" demektedir (Gallery98, 2021, 14 Ekim).

Bir diğer ve sık rastlanan hata ise grafitiyle ilgili tarihsel süreçten bahsedilirken çağdaş ilk grafiti sanatçısının Taki 183 olduğu hakkındadır. Ancak Taki 183'ten bir yıl önce Cornbread takma adıyla Philadelphia'da McCray'ın grafiti örneklerine rastlanmıştır (BLocal ve Pope, 2021, 1 Nisan). Elbette McCray'den önce duvara yazılan yazılar mevcuttur. Bu noktada McCray'ın yazılarındaki stil tutarlılığı, işlerinin yaygınlığı, konsept bütünlüğü, grafiti sanatçılarına örnek teşkil etmesi; diğer yazarlardan öne çıkmasına ve tarihe ilk grafiti sanatçısı olarak geçmesine sebep olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan, McCray ile gerçekleştirilen görüşme, alanında

¹ Bu makale, Başkent Üniversitesi Etik Kurulunun 14.03.2024 tarih ve E-62310886-605-393704 sayılı kararıyla onaylanan "Çağdaş sanat formu olarak grafiti: Cornbread efsanesi Darryl McCray" başlıklı çalışmanın bir çıktısıdır.

ilk ve tek olma özelliği taşımaktadır. Başkent Üniversitesi Etik Kurulunun 14.03.2024 tarih ve E-62310886-605-393704 sayılı kararıyla onaylanan çalışma ayrıca McCray'ın gönüllü katılımcı onam formunu kapsamaktadır. İlgili alanyazında daha önce McCray'den bahsedilen araştırmalar olmasına rağmen, sanatçıyla Türkiye'den gerçekleştirilen bir görüşme olmamıştır.

Nitel araştırmalarda yararlanılan bir veri toplama tekniği olan görüşme (Punch, 2005'den aktaran Akman Dömbekci ve Erişen, 2022, s. 143) araştırılmak istenen konunun çeşitli boyutlarını kapsayan, görüşülen kişiye daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve ayrıntılı cevaplara imkan veren, kişilerle birebir görüşülerek (Sert vd., 2023, s. 4072) gerçekleştirilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinde görüşme tekniğinde tercih edilen yüz yüze olma hali, son yıllarda teknolojinin elverişli yapısı gereği elektronik ortamlarda da gerçekleştirilebilmektedir. E-görüşmeler; zaman ve mekan sınırlandırılması olmadan bilgisayar aracılığıyla gerçekleştirilen iletişime dayanmakta (Linabary ve Hamel, 2017, s. 99'dan aktaran Salman Yıkılmış, 2020, s. 185) konu başlıkları veya sorular, e-posta aracılığıyla yazılı olarak katılımcıya iletilmektedir (Salman Yıkılmış, 2020, s. 185). E-görüşmenin avantajları arasında yer alan zaman ve mekan sınırlılıklarının olmaması, ülkeler arası saat farkının olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan katılımcıya ulaşma yöntemi olarak belirlenme sürecinde etkili olmuştur. Her ne kadar ortak bir eşzamanlılık ve mekan gerekme de, tıpkı yüz yüze görüşmede olduğu gibi e-görüşmede de öncelikle araştırmacı ve katılımcı arasında bir diyalog başlatma gerekliliğine (Salman Yıkılmış, 2020, s. 186) dayanarak McCray'e gönderilen ilk e-postada araştırmanın amacından, kapsamından bahsedilerek yarı yapılandırılmış sorulara² cevap vermeyi kabul ederse araştırmanın yayınlanacağından bahsedilmiş, alınan olumlu yanıt sonrasında hazırlanan sorular kendisine iletilmiş ve konuyla ilgili birkaç defa karşılıklı e-postayla iletişim kurulmuştur.

Fiziksel kamusal alandan dijital kamusal alana, grafitinin ortaya çıktığı ilk günden bugüne kadarki dönüşüm sürecini çağdaş sanat perspektifinde açıklamayı hedefleyen çalışma kapsamında, üretimlerine günümüzde de devam eden ve grafitinin sözü edilen dönüşümüne tanıklık etmiş McCray'in görüşleri yansıtılmıştır.

Graffiti üzerine

1940 yılında Fransa'da köpeğini gezdiren Marcel Ravidat'nın keşfiyle Lascaux Mağarası'nın duvarlarında bulunan resimler (Lascaux, 2024, s. 6) görsel iletişim tarihinin yeniden yazılmasına sebep olmuştur. Duvar ve boya ilişkisinin tanımlanması sürecine yeni bir bakış açısı sunulmasına olanak sağlayan bu keşif, iletişim kurma yöntem ve yolları için alternatif arayanların ulaştığı sonuçların bir göstergesi olarak görsel iletişim tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Mağaraların ardından Antik Çağ'da Roma, Mısır ve Yunan kültürlerinde duvarla devam

² Amacı olan bir sohbe benzetilmesi mümkün, genellikle özgür ancak kontrollü bir konuşma olan yarı yapılandırılmış görüşmede hedef; derinlemesine bilgi toplayarak katılımcının deneyim alanlarını keşfetmektir (Şentürk Kara, 2021, s. 144-146).

eden yazı-resim ilişkisi; sözü geçen kültürlerin hem kamusal hem de özel yaşamlarına dair bakış açısı sunan, davranışlarını anlamlandıran, yaşamları hakkında fikir veren, protesto veya hiciv ile; dönemin din, büyü, mit, siyaset, spor, ticaret, cinsellik gibi konularına ışık tutan; arenalar, hamamlar, tuvaletler, tiyatrolar, mezarlar, tapınaklar, genelevler, dükkanlar gibi her türlü kamusal alanda varlığını sürdürmüştür (Keegan, 2014, s. 5). İnsanların içgüdüsel olarak iletişim kurma çabasıyla kağıt, duvar, kaya, ağaç, kapı fark etmeksizin (Resiner, 1971, s. 1) zamanla tren vagonları, sokaklar, alt geçitler, tabelalar, bina duvarları, elektrik panolarına taşınmıştır.

Görsel bir iletişim biçimi olan grafiti kelimesi Türkçeye duvar yazısı (Türk Dil Kurumu, 2024) karşılığıyla İngilizceden geçmiş olsa da kelime kökeni İtalyanca kazımak, hakketmek, sivri bir uçla çizmek fiilinden türeyen *graffiare*ye dayanmaktadır (Türkçe Etimoloji Sözlüğü, 2024). Oxford English Dictionary tarafından "kamuya açık bir alanda bir duvara veya başka bir yüzeye genellikle yasa dışı olarak spreyle çizilen, yazılan, kazınan kelimeler veya resimler" (2024) olarak tanımlanmaktadır. Sözlük tanımında bahsedilen spreylere ek olarak grafiti; rulo, şablon, fırça, çıkartma veya üç boyutlu uygulamalarla gerçekleştirilebileceği gibi günümüzde sadece sokakta değil; müzelerde, galerilerde, bina içlerinde, çeşitli markalar, belediyeler, resmi kurum ve kuruluşların talepleri doğrultusunda, önceden belirlenen duvar veya alanlara izin dahilinde yasal yollarla da uygulanabilmektedir.

Kişisel ifade arzusunun dahil edildiği grafiti tanımında ise grafitinin görsel olarak çarpıcı, iddialı ve provokatif olan kişisel ve toplumsal ideolojilerin somut bir tezahürü (Phillips, 2006'dan aktaran Ashanti, 2018, s. 2) olduğu söylenmektedir. Bu bağlamda grafitinin doğası gereği sistem eleştirisi taşıdığından bahseden Altay (2023, 18 Mayıs) ayrıca grafitiyle birlikte sanatçının ve sanatının dönüştürücü etkisinin kent mekanında görünür olmasına ve sanatçının bu mekanda hak iddia etmesine olanak bulduğunu söylemektedir. Friedman (2008, 14 Eylül) başlangıçta grafitinin çeteler tarafından kentsel alanlarda kendi bölgelerini işaretlemek için kullanıldığından ve artık fikirlerin sınırsız bir şekilde ifade edilmesi için zengin bir araca dönüştüğünden, Akpınar (2020, 21 Şubat) ise grafitinin başta yalnızca bir protesto ve direniş kaygısıyla gerçekleştirildiğinden, sonrasında ise kentlerin turistik sembollerine dönüşerek sosyal ve ekonomik etkiler yaratmasına sebep olduğundan bahsetmektedir. Böylelikle genelgeçer olarak bilinen anlamı dışında grafitinin uygulama esaslarının, biçiminin ve anlamının değiştiğini söylemek mümkündür.

Grafitinin ortaya çıkışı *tagging* ismi verilen Türkçeye etiketleme olarak çevrilebilecek, sanatçının mahlasının stilize edilerek genelde kalın uçlu bir marker kalem veya spreyle boyayla yazılmasına dayanan biçimle olmuştur. Genellikle stilize edilmiş harflerden oluşan *tag*leri daha sonraki dönemde *throw up*, *bombing*, *wild style*, *bubble* gibi farklı stiller ile üretilen grafitiler takip etmiştir. *Tag* biçimiyle grafiti gerçekleştiren kişiler kendilerine yazar (*writer*) demektedir. Bu yönüyle grafitinin özellikle ilk dönem örneklerinde çizilen değil yazılan bir stil olduğuna vurgu yapılmaktadır. Grafitinin formu sanatçının tarzına, yeteneklerine, sanatsal bakış açısına ve aktarmak istediği mesaja göre değişkenlik göstermektedir. Grafiti; tek bir harften, bir kelimeden, harf

kombinasyonundan, cümleden veya ifadeden oluşabileceği gibi, görsel işaretlerden, grafiksel bir imgeden, resimden, diyagramdan veya sanatçının imzasından da oluşabilmektedir (Keegan, 2014, s. 4). Sanatçı aktarmak istediği mesajı dilediği tarz, stil ve tasarımla sunarken, mesajın içeriği ve söyledikleri grafitinin toplumsal etki boyutuna yön vermektedir.

1960'lı yılların sonunda şehri boş bir tuval olarak gördüğünü söyleyen McCray'ın, takma adı olan Cornbread'i spreyle boyayla duvarlara yazmaya başlamasının ardından günümüzde bilinen formuna sahip ilk grafiti örnekleri ortaya çıkmıştır (Philadelphia Weekly, 2024, 19 Ağustos). McCray'i takiben grafiti hareketi New York'a taşınmış ve popülerliği artmaya başlamıştır. New York'ta grafitinin öncüsü, gezdiği sokaklara kod adını yazan bir postacı olan Taki 183'tür (Kurt, 2010). Taki 183 ismi, Demetrius'un lakabı olan Demetaki'nin kısaltması ve 183. Washington Heights Sokağı olan adresinin birleşmesiyle oluşmuştur (Taki 183, ____). Taki 183'ün New York'un dört bir yanına yazdığı lakabının 21 Temmuz 1971 tarihinde *Times* gazetesinin dikkatini çekmesi ve Taki 183 Mektup Arkadaşlarını Arıyor (*Taki 183 Spawns Pen Pals*) başlığıyla yayınladığı makale grafitinin ilk defa bir kitle iletişim aracında isminin geçmesine, dolayısıyla halk tarafından duyulmasında etkili olmuştur. Taki 183'ün ardından New York sokaklarında ve metro istasyonlarında Papo 184, Junior 161, Cay 161, Stitch 171, Barbara 62 gibi grafiticilerin eserlerine rastlanmaya başlanmıştır (Kurt, 2010).

1970'li yıllarda New York'taki azınlıklardan oluşan mahalle kültürünün ortaya çıkardığı hip hop; rap müzik yapımı ve grafiti yazımı gibi bir dizi alternatif uygulamayı kapsayıcı niteliktedir. Bireysel yenilikleri ve yerel alt kültürlerin ortak estetiğini bünyesinde barındıran, karmaşık sokak imgelerinin tasarım sistemleriyle üretilmesi süreci olan grafiti (Ferrell, 1993, s. 189-190) ekonomik, politik ve etnik eşitsizlikleri gösterebilmek için ortaya çıkmıştır. İçinde doğduğu hip hop kültüründen ismini alarak ortaya çıkan hip hop grafiti, Amerika'nın farklı şehirlerinin ardından Avrupa, Meksika, Orta Amerika ve tüm dünyaya yayılmıştır. Otoriteye karşı çıkma hedefi ile sadece geceleri çalışan, sokağa çıkma yasaklarına aldırış etmeyen, kentsel gözetleme mekanizmalarından uzak duran hip hop grafiticiler için mümkün olan en büyük ve en zorlu alana mekansal sınıflandırmaları ihlal edecek biçimde grafitiyi uygulamak altkültürel statü kazanmak için önem teşkil etmektedir (Ferrell, 1995, s. 34-35). Eleştirel bir söylem içeren hip hop kültürü; Amerika'da var olan çeteleşmeye bağlı olarak çete üyelerinin arasındaki başkaldırı, sahiplenilme, kimlik kazanma ve ait olma temellerindeki bağlayıcılığı temsil etmektedir.

Böylelikle grafiti; bir müdahale, bir iş birliği, bir yorum, bir diyalog eleştirisi, bireysel veya kolektif bir manifesto, bir var oluş iddiası, ticarileşmiş görünürlüğün estetiği, bastırılmış demokratik ifade ve kendini gerçekleştirme arzularının (Irvine, 2012, s. 237) birleşimi olarak toplumda görünür olmayı isteyen gölgede kalmışların kamusal alanda varlıklarını sunma yöntemi olmuştur. 1970'li yılların sonlarından itibaren tren vagonları üzerine uygulanan grafitiler ile sanat ilk defa hareket edebilir hale gelmiştir. Duvarların sabit yapısının aksine bu gezici olma hali, uygulayıcıların başka mahalle ve semtlerde görünür olmasına imkan sağlamıştır. Öyle ki 1980'li yılların ortalarına doğru New York'ta grafiti

uygulanmamış tren vagonu kalmadığı için otoriteler trenleri korumak adına bazı yasal önlemler almak zorunda kalmıştır (Ganz, 2004, s. 8).

1972 yılında New York'ta Hugo Martinez tarafından şehrin en iyi grafiti yazarlarını bulmak amacıyla kurulan Amerikan Grafiti Sanatçıları Kolektifi (*United Graffiti Artists*) bünyesinde barındırdığı Coco 144, Phase 2, SJK 171 ve daha birçok sanatçıyı sokaklardan tuvallere yönlendirmiştir. 1973 yılında *Razor Galeri* kolektifteki dönemin aktif sanatçılarından oluşan ilk grafiti sergisini açmıştır. Sokaklardan sergi salonlarına ilk defa taşınan grafitinin böylelikle çağdaş sanat ile olan ilişkisi başlamış, New York'un tanınmış sanat eleştirmeni olan Peter Schejldahl sergi için "bunların [tuvalerin] hiçbiri çağdaş sanat koleksiyonuna itibar kaybettirmez" demiştir (Pope, 2021, 16 Temmuz). Çağdaş sanat dünyasına adım atan grafitinin sokaklardan tuvallere uzanan yolculuğu böylelikle başlamıştır.

1980'li yıllarla birlikte grafitinin altın çağı başlamış (Hwee Kan, 2001, s. 20) arka arkaya çekilen hip hop kültürü ve grafiti sanatını anlatan 1983 yılında çekilen *Wild Style* (Charlie Ahearn, 1982) ve *Style Wars* (Tony Silver, 1983) filmleri ile evrensel olarak bilginin yayılmasında etkili olmuştur. *Wild Style* filminin başrol oyuncularından olan ve New York'un erkek egemen hip hop kültürü dünyasında grafiti sanatçısı bir kadın olarak varlığını kanıtlayan, grafitinin "Ben buradayım" anlamına geldiğini söyleyen Lady Pink (Mizrahi, 1981, s. 20), grafiti tabanlı sanatın gelişmesinde öncü olmuş, eserleri *Whitney Museum of American Art*, *New York Metropolitan Museum of Art*, *Brooklyn Museum*, *Boston Museum of Fine Arts* ve *MoMA*'da sergilenmiştir (Lady Pink NYC, ____).

Aynı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı bir gezi esnasında grafitiyi keşfederek Paris'te Blek le Rat takma ismi ile stensil şablonları ile grafiti çalışmalarına başlayan Xavier Prou, Fransa'da grafitinin öncüleri arasında sayılmaktadır (Blek le Rat, ____a). Xavier Prou'nun *Ecole des Beaux Arts*'ta gördüğü güzel sanatlar eğitimi süresince öğrendiği gravür, litografi, serigrafi tekniklerini sokakta kullanmaya başlaması stensil konusunda uzmanlaşmasına sebep olmuş, ürettiği eserler zamanla gazeteciler ve diğer sanatçılarca keşfedilmiş, fotoğraflanmış, hayranlıkla takip edilmiştir. Prou, sokak sanatçılarından tek amacının imgeler aracılığı ile konuşmak olduğunu ve bu imgelerin topluma sevgi, nefret, yaşam, ölüm hakkında sözcükler ile ulaştığını söylemekte, bu eylemi zarafeti, inceliği sergileyerek, korkunç modern dünyanın boşluklarını doldurmaya, kentsel alanları neşe imgeleriyle kaplamaya ve sabahın erken saatlerinde güne başlarken yoldan geçenlerin bakışlarını yakalamaya çalışan bir terapi sürecine benzetmektedir (Blek le Rat, ____b).

Keith Haring ve Jean-Michel Basquiat gibi sanatçıların sokak kültürü ve yüksek sanat arasındaki sınırlara müdahaleci yapıtları (Ergen, 2022, s. 737) grafitinin bir sanat formuna evrilmesi sürecine doğrudan etki etmiştir. Haring'in popülerleşmesine katkı sağlayan ikonik ve ritmik ışıldayan bebek, havlayan köpek gibi motifleri New York'un grafiti sanatçılarından aldığı ilhamla özellikle metro istasyonlarındaki boş poster alanlarına tebeşir ile çizdiği, sanatının herkes tarafından erişilebilir olması hedefi ile çıktığı yolda büyük bir izleyici kitlesi ile etkileşime girmesine sebep olmuştur (Tate, ____b). Keith Haring gibi Jean-Michel Basquiat da kısa ancak üretkenlikle geçirdiği hayatında kendi

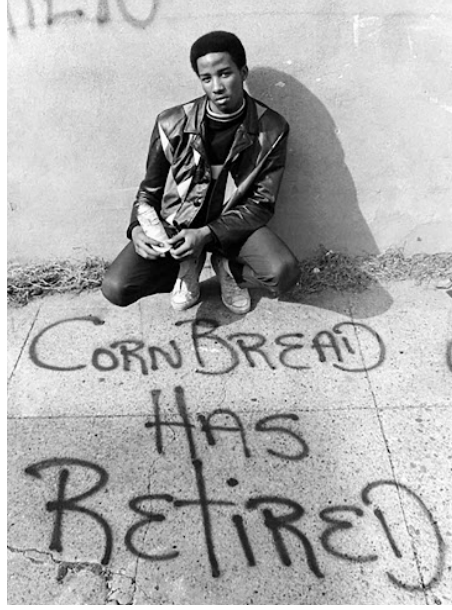
tarzındaki ikonik ve dışavurumcu tekniği ile doğrudan bağlantılı eserler üretmiştir. Birkaç yıl içinde, genç bir grafiti sanatçısından, eserleri önde gelen Avrupalı sanat simsarları tarafından toplanan ve arkadaşları arasında Madonna ve Andy Warhol'ün de bulunduğu ünlü bir ressamı dönüşen Basquiat'ın Afroamerikan kültürü içselleştiren politik ve toplumsal eleştiri içeren eserleri bulunmaktadır (Oggusto, 2023, 28 Aralık). *Same Old Shit* ifadesinin kısaltması olan Samo takma ismiyle eserlerini üreten Basquiat'ın Andy Warhol ile olan arkadaşlığı ve yaptıkları iş birlikleri, her iki sanatçının teknik ve yaratıcılık anlamında birbirini beslemesine ve Warhol'ün sanat camiasındaki gücü ile Basquiat'ın bilinirliğinin artmasına sebep olmuştur (Morris, 2017, 25 Eylül).

Geleneksel olarak grafiti vandalizm ile eş anlamlı olan derhal yok edilmesi gereken bir alt kültür ile ilişkiliyken (Lindsay, 2014, s. 1) kamusal görsel yüzeylerin yeraltı ve anarşik düzenini aşarak, birçok şehirde görsel anlatı alanlarının önemli bir parçası haline dönüşmüş, müze ve galeri sistemlerine geçerek tanınmış bir sanat hareketi haline gelmiştir (Irvine, 2012, s. 235). 1990'lı yıllarla birlikte küresel markaların grafitiyi kültürün bir parçası olarak kabul ederek pazarlama stratejilerine dahil etmeleri (Hwee Kan, 2001, s. 20) grafitinin moda sektörüne hızlı bir giriş yapmasına, gençlere hitap etmek isteyen küresel markaların reklamlarında yer almasına sebep olmuştur. 90'lı yıllarda grafitinin küresel olarak yayılımını ve algılanış biçimini doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi kuşkusuz Banksy'dir. Banksy'nin grafitinin sadece sokak kültürünün bir ifadesi olmadığı ve sanat eleştirmenleri, küratörler tarafından tanınan bir çağdaş sanat formu olduğuna eserleri ile verdiği katkı yadsınamaz.

2000'li yıllarla birlikte ise internet teknolojisinin gelişmesi, arşivleme sistemlerinin ortaya çıkması, sosyal mecraların sınırsız hedef kitleye ulaşım imkanı vermesi, analogdan dijitalle geçilen fotoğraf sanatı; grafitinin doğasını değiştiren önemli etmenler arasındadır. Kamusal alanlar artık çağdaş sanatçıların eserlerini üretebilecekleri ve sergileyebilecekleri mekanlara dönüşmüş, kamusal mekan yeniden biçimlendirilmiş ve yeniden inşa edilmiştir. Tarih boyunca toplumsal eleştiriler, kimlik arayışları, politik protestolar için güçlü bir araç olarak kullanılan grafiti, günümüzde fiziksel kamusal alanda gerçekleştirilenin dijital kamusal alana nasıl başarı ile taşındığını kolektif bir hareketle sunmaktadır.

Cornbread efsanesi: Darryl McCray

1953 yılında Kuzey Philadelphia'da doğan ve Brewerytown'da büyüyen Cornbread (mısır ekmeği) takma adı ile bilinen McCray (görsel 1) tarihteki ilk modern grafiti sanatçısı olarak kabul edilmektedir (Paradigm, ____a). McCray'ın ilk gençlik yıllarında ıslahevine girmesi ve orada geçirdiği iki yıl grafiti tarihini kökten değiştiren olayları beraberinde getirmiştir. *Youth Development Center* (Gençlik Gelişim Merkezi) çocuk ıslahevinde geçirdiği dönemde sürekli mısır ekmeği istemesi üzerine Cornbread takma adını alan McCray'ın ilk grafiti denemeleri de sözü geçen ıslahevinde gerçekleşmiştir (Beş Artı Bir, 2020, 19 Mayıs).

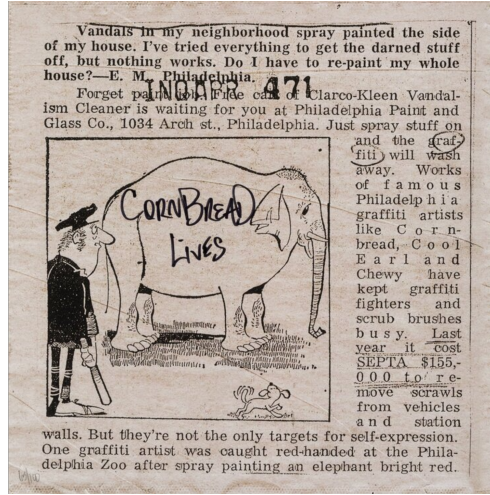
Görsel 1. McCray'in *Cornbread Has Retired* (Cornbread Emekli Oldu) grafitisi ile fotoğrafı (Paradigm, ____b)

1965-67 yılları arasında ıslahevinde kalan ve kaldığı süre boyunca; tuvalet, şapel, kafeterya, spor salonu, kantin, idare, hemşire odasına ismini yazan McCray (Philadelphia Weekly, 2024, 19 Ağustos) 15 yaşında ıslahevinden çıkmasının ardından Philadelphia sokaklarına aşık olduğu sınıf arkadaşı Cynthia'ya ithafen *Cornbread Cynthia'yı Seviyor* (*Cornbread Loves Cynthia*) yazmaya başlamıştır (Disagian, ____). McCray, Cynthia'nın okul ve ev arasında yürüdüğü güzergaha o kadar çok etiketleme yapmıştır ki, kendi sözleri ile "Adımı okumaktan kendinizi alamazdınız çünkü bunu yapan tek kişi bendim. Tüm kasaba bana aitti ... Bana dikkatinizi vermektten başka seçeneğiniz yoktu." demektedir (Philadelphia Weekly, 2024, 19 Ağustos). Ardından otobüs durakları, sokak tabelaları, duvarlar, banklar ve devamında hayvanat bahçesinde bulunan bir filin üzeri olmak üzere McCray, lakabını (görsel 2) sayısız alana yazmıştır (Crimmins, 2019, 29 Temmuz).

Görsel 2. McCray'in *Legend Cornbread* grafitisi (Philadelphia Weekly, 19 Ağustos)

Philadelphia'daki ölümcül bir silahlı saldırının kurbanlarından biriyle isminin karıştırılıp öldü sanılması üzerine şehrin çeşitli alanlarına *Cornbread Lives* (Cornbread Yaşıyor) yazmış ancak bunun yeterli olmadığı fikrine kapılınca aynı metni hayvanat bahçesine girerek bir filin üzerine (görsel 3) (Diaz, 2023, 23 Ekim), bir jete, bir gökdelene ve bir polis arabasına etiketlemiştir (Worcester Magazine, 2017, 28 Eylül).

Görsel 3. McCray'in *Cornbread Lives* (Cornbread Yaşıyor) grafitisinin gazete kupürü (Artsy, 2018)

McCray'in grafiti kültüründeki önemi, grafitinin bir kimlik ve görünürlük aracı olarak kullanılmasındaki öncülüğünden gelmektedir. Dönem şartlarında doğrudan vandalizm ile ilişkilendirilen grafiti uygulamaları birkaç defa McCray için de sorun teşkil etmiştir. Günümüzde illegal olmayan grafiti uygulamalarının sanatçılar açısından motive edici olduğundan ancak konunun bireysel bakış açılarına göre değişkenlik gösterebileceğinden bahseden McCray şunları ifade etmiştir:

Bazı sanatçılar yasallaşmanın kendilerine yasal sonuçlardan korkmadan kendilerini ifade etmeleri için daha fazla fırsat sağladığını düşünebilir. Tutuklanma veya para cezasına çarptırılma riski olmadan sanatlarını icra edebilecekleri belirlenmiş alanlara sahip olmaktan mutlu olabilirler. Öte yandan, bazı sanatçılar grafiti eyleminin doğası gereği otoriteye karşı bir isyan ve meydan okuma unsuru içerdiğini savunabilir. Yasallaştırma, yıkıcı bir sanat formunun ele geçirilmesi ve mesajının ya da etkisinin sulandırılması olarak görülebilir (kişisel görüşme, 15 Nisan 2024).

Sanatçının özgürlüğünün üretime sağladığı avantaj ve dezavantajların doğrudan bakış açısına göre değiştiğini vurgulayan McCray, "Sanatçının toplumsal normlara meydan okuma ve muhalefeti ifade etme özgürlüğü yasallaştırma ile tehlikeye atılabilir. Sonuç olarak, yasallaştırılmış grafiti ile sanatçının özgürlüğü arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür" (kişisel görüşme, 15 Nisan 2024) diyerek sözü edilen iletişim modelinin düz olmadığını vurgulamaktadır. 80'li yıllarda on binden fazla grafiticinin Philadelphia'da kontrol edilemez halde evlerin duvarlarına yazı yazması McCray'in paradoksal bir biçimde grafiti karşıtı hareketlerle iş birliği yapmasına sebep olmuş, sanat yolu ile kentsel dönüşüm programlarından en önemlileri arasında yer alan *Philadelphia Mural Arts* programında görev almıştır (Disagian, ____). Grafitinin kontrolsüz ve önlenemez büyümesinin disipline edilmesi gereken bir süreç olduğunu düşünen sanatçı kamusal

alana yazı yazma motivasyonu ile ilgili olarak "Grafiti alanında bir öncü olarak, kamusal alanlarda yazı yazma motivasyonum muhtemelen kendimi ifade etme arzusu, dünyada iz bırakma ihtiyacı, toplumsal normlara karşı bir isyan duygusu ve sanat ve yaratıcılık tutkusu gibi faktörlerin birleşiminden kaynaklandı" demektedir (kişisel görüşme, 15 Nisan 2024). Bu sürecin olası getirilerini öngörmediğini ve etiketlerin nasıl bir sanatsal forma dönüşeceğini hayal etmediğini belirten McCray ayrıca sonraki nesillere bıraktığı miras ile ilgili şunları söylemektedir (kişisel görüşme, 15 Nisan 2024):

Grafiti yazmaya ilk başladığımda, sanat formunun zaman içinde ne kadar gelişeceğini ve evrileceğini öngörememiş olabilirim. Kendi alanlarındaki pek çok öncü gibi ben de grafitinin nihayetinde nereye gideceğine dair belirli bir vizyondan ziyade kişisel bir tutku ve kendimi sanatım aracılığıyla ifade etme arzusuyla hareket etmiş olabilirim. Grafiti tanınırlık ve popülerlik kazandıkça ve sanat formu gelişmeye ve çeşitlenmeye devam ettikçe, bu alandaki öncü rolüm daha belirgin hale gelmiş olabilir. Grafitiye ilk katkılarım ve yeniliklerim muhtemelen sanat formunun yörüngesini şekillendirmede ve gelecek nesil sanatçıları etkilemede önemli bir rol oynadı. Grafiti alanında öncü olmak başlangıçtaki niyetim olmasa da, yaratıcılığım, yeteneğim ve zanaatıma olan bağlılığım şüphesiz bugün grafitinin bir sanat formu olarak gelişmesine ve başarısına katkıda bulundu. Grafiti alanında bir öncü olarak bıraktığım miras, gelecek vadeden sanatçılar için bir ilham kaynağı ve kamusal alanlarda kendini ifade etmenin ve yaratıcılığın dönüştürücü gücünün bir kanıtıdır.

Benzer dönemde isimlerini kamusal alanlarda etiketleyen grafiti sanatçılarından farklı olarak Cornbread'in yazı stili karakteristik özellikler taşımaktadır. Öyle ki 2024 yılında yayınlanan ve McCray'in hayatını konu edinen *Cornbread the Legend - Graffiti in Philadelphia* (1965-1971) kitabında (aktaran Maxitype, 2024, 24 Mayıs) aynı zamanda sanatçının el yazısından oluşturulan *Cornbread* isimli font tasarımı da yer almaktadır (görsel 4).

Görsel 4. Cornbread fontu harf, rakam ve işaretlerinin görüntüsü (Maxitype, 2024, 24 Mayıs)

McCray'in etiketleri, daha sanatsal oldukları, sıklıkla benzersiz tasarımlar ve mesajlar içerdikleri için, zamanın tipik çete grafitilerinden farklı özelliklere sahiptir (Palma, 2023, 7 Mart). McCray'in çağdaş ilk grafiti sanatçısı olarak nitelendirilmesindeki en önemli

etmenler kuşkusuz sözü edilen biriciklik ile birlikte, onu takip eden kitleye öncülük etmesidir.

Graffiti verdiği toplumsal ve sosyal mesajların yanı sıra aynı zamanda alternatif ekonomilere de katkı sağlamaktadır. Denver, Los Angeles, Las Vegas ve diğer şehirlerdeki hip hop dükkanları dergiler, videolar, sprey uçları, kalemler, sanatçılar tarafından tasarlanan giyim ürünleri satmaktadır (Ferrell, 1995, s. 39). Günümüzde sözü eden ekonomik katkı artık e-ticaret üzerinden gerçekleşmekte, hip hop kültürünü yansıtan sayısız meta internet üzerinden gerek bağımsız lokal markalarca gerekse küresel markaların koleksiyonlarına dahil edilip satılmaktadır. McCray de günümüzde Paradigm Sanat Galerisi tarafından temsil edilmekte, McCray'ın el yazısı ile haritalara, tabelalara, metal plakalara, gazete sayfalarına etiketlediği yazıları galeri tarafından satılmaktadır (görsel 5).

Görsel 5. McCray'ın *De Telegraaf* gazete sayfasını el yazısıyla "I start this shit 1965" yazarak etiketlediği eser (Paradigm, ____b)

Philadelphia'nın tekinsiz sokaklarından seçkin müzelere ve sanat galerilerine uzanan, uzun, zor ancak öğretici ve tarihi yolculuğunda McCray dönüşüm ve değişimin hayatın bir parçası olduğundan söz etmektedir. Bu noktada grafitinin bir çağdaş sanat formuna evrilmesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir (kişisel görüşme, 15 Nisan 2024):

Her şey değişir, zaman değişir ve insanlar değişir. Bu kültür her geçen nesilde değişimle birlikte dönüşür. Bir önceki nesilden daha iyi hale geliyor. Bayrak onların izinden gidenlere geçiyor. Herkesin kendi kimliği ve bir şeyleri yapma biçimi vardır ve bu genellikle bir öncekinden farklıdır. Grafitiden sanata geçiş hakkındaki görüşlerim, kollarımı açarak kabul ettiğim bir dönüşümdür. Sanat topluluğu bir dünya topluluğudur. Graffiti doğdu ve haklı olarak geri dönmeli. Size grafitinin bir sanat formuna dönüşümünü anlatayım. Eskiden bizler sokakta kendimizi ifade eden, iz bırakmaya çalışan çocuklardık, zaman geçtikçe insanlar çalışmalarımızdaki güzelliği, paylaştığımız mesajları, beton

ormana grafiti ile kattığımız renkleri ve stilleri görmeye başladı. Bu artık etiketlemekle ilgili değil. İletişim kurmanın, güzelleştirmenin, statükoya meydan okumanın bir yolu. Herkesin ücretsiz olarak gözlemleyebileceği yaşayan bir sanat galerisi gibi... Bazıları bunu hala vandalizm olarak görüyor, ama bana göre bu kontrol edilemeyen bir kendini ifade etme biçimi. Grafitinin bir sanat formuna dönüşmesinden yanayım. Bu, seslerin duyulması, hikayelerin anlatılması ve toplulukların bir araya gelmesi için bir yoldur. Yaratmaya devam edin, püskürtmeye devam edin ve sınırları zorlamaya devam edin. İşte bütün mesele bu.

McCray günümüzde grafitinin erken dönemlerini ve kültürel etkilerini anlattığı konferanslar, belgeseller ve panellerde yer almakta, genç sanatçılara ilham vermektedir. Grafitinin bir sanat formu olarak tanınmasına öncülük etmesi özelliği ile sokak sanatı ve grafitinin tarihsel gelişimi üzerine sergilere, etkinliklere katılan ve kültürel çalışmalara katılmaktadır. Takip ve takdir ettiği, sevdiği sanatçılar arasında "Dr. Cool, Tity, Cope2, Pose2, Ket, Banksy, Lady Pink, Futura 2000, Shepard Fairly, Basquiat, Taki, Seen, Blek le Rat, Balu, Zulu, Mamafaka, The Orion" olduğunu söyleyen McCray, Türkiye'deki grafiti sanatçılarından şahsen tanışmamış olsa da Turbo ve Leo-Lunatic'i beğendiğini belirtmiştir.

Cornbread, grafitiyi başlattığı günden bu yana hala sanata olan tutkusunu sürdürmekte, güncel etkinliklerde genç sanatçılara yol göstermekte ve grafiti kültürünü doğru tanıtmak üzerine çalışmalarını devam ettirmektedir.

Sonuç yerine

Bir yandan bireylerin kendilerini ifade etme aracı, diğer yandan da toplumsal eleştirinin bir yolu olan grafitinin ilk dönem örneklerinde olan stilize edilmiş yazıların ötesine geçerek karmaşık teknik ve mesajlarla oluşturulması, başta vandalizm olarak algılanan eylemin zamanla çağdaş sanat formu olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.

Pop-art, hip hop kültürü, postmodernizm, sokak sanatı ile doğrudan ilişkisi olan grafiti; sanatın sınırlarını ve yerleşik normlarını sorgular niteliktedir. Çağdaş sanatın deneysel, eleştirel ve yenilikçi yaklaşımına paralellik gösteren bu nitelik ile grafitinin çağdaş sanatın bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Sokak ve duvarın bir tuval olarak görüldüğü grafiti sanatında kamusal alanın erişilebilirliğine karşılık sanatın geçiciliği, sanat formunu alışlagelmiş olanın dışına çıkarmaktadır. Günümüzde dijital kamusal alan grafitinin doğasında olan geçiciliği doğrudan etkilemekte, grafitinin sabit olma halini çevrimiçi ortamda hareketli hale getirmektedir.

Grafitinin sokak kültüründen gelen kökenleri ve bu sanatın bir isyan ve toplumsal protesto aracı olarak kullanıldığı, kamusal alandaki görünürlüğü arttırma sürecine doğrudan etki etmiştir. Bu süreçte grafitinin sokaklardan müze ve galerilere taşınmasına etki eden sanatçılar, grafitinin ilk döneminde kurdukları sadece imgeler üzerinden gerçekleştirdikleri iletişimi uygulayıcısı oldukları sanatın günümüzde çağdaş sanatın en ulaşılabilir formu haline, konuşmadan ve anlaşmadan ortak paydada buluşarak taşımışlardır.

Duvar yazılarının grafitiye dönüşmesi için fitili ateşleyen isim olan Cornbread lakaplı McCray, grafitinin yaratıcılık ve ifade potansiyelinin sahip olduğu güç ile bu dönüşümde rol oynamıştır, oynamaya devam etmektedir. Takip eden dönemlerde kamusal alanda sanatını icra eden isimlerin etkisi, katkısı, çabası, üretimleri bu dönüşüm sürecinin ve sanat formuna evriliyor olmanın kolektif gücünü oluşturmuştur. Günümüzde ve gelecekte, kimlik kazanmak ve statü sahibi olmanın ötesinde protest ifade aracı olarak kitleleri etkileme gücü kuşkusuz devam edecektir. Grafitinin protest yaklaşımının müze ve galerilerce sınırlandırılması hakkındaki tartışmalar sürececek, sınırları zorlayan estetik formu geleneksel sanat pratiklerine meydan okuyacak ve yeni izleyici kitlelerine kendisini yeniden tanımlayacak; teknolojik gelişmeler, dijitalleşme, kentsel dönüşüm ve değişen toplumsal dinamiklerle evrimini sürdürecektir. Kamusal mekânın bir parçası olarak, toplumsal eleştiriyi ve bireysel kimliği yansıtmaya işlevini devam ettirecek; aynı zamanda teknoloji ve dijitalleşme sayesinde yeni izleyici kitlelerine ulaşarak daha geniş bir etki alanı yaratacaktır. Grafitinin ortaya çıkması için fitili ateşleyen sanatçı, günümüzde halen üretimlerine devam etmekte ve dijital mecralarda çalışmalarını paylaşmaktadır.

Teşekkür *Appreciation*

Görüşme isteğimi tüm nezaketiyle kabul eden, sorularımı ilgiyle cevaplayan Cornbread The Legend, Darryl McCray'a minnetimi ve teşekkürlerimi sunarım *I would like to express my gratitude and thanks to Cornbread The Legend, Darryl McCray, who kindly accepted my interview request and answered my questions with interest*

Extended abstract

Today, the power of the digital world to direct all art movements causes the meaning of graffiti to be questioned and its existence to be repositioned. The public presence on the street is now transforming into a digital presence, and the way its accessibility is defined is being metamorphosed. This study aims to define this transformation in the light of the interview with Darryl McCray, who is considered to be the first modern graffiti artist, in parallel with the social movements of the period through McCray's artistic life. In order to understand and make sense of graffiti and to clarify its position in the contemporary art world, what graffiti is, at what point it differs from street art and its change in parallel with historical global movements are examined in the first and second parts of the study. The interview with McCray, which constitutes the third part of the study, is the first and only one in its field. Although McCray has been mentioned in the relevant literature before, there has not been an interview with the artist from Turkey.

Within the scope of the study, which aims to explain the transformation process of graffiti from physical to digital public space from the first day of its emergence until today from the perspective of contemporary art, the views of McCray, who continues to produce today and has witnessed the aforementioned transformation of graffiti, are reflected. This discovery, which allows a new perspective to be offered to the process of defining the relationship between wall and paint, is considered to be the beginning of the history of visual communication as an indicator of the results achieved by those seeking alternatives for methods and ways of communicating.

Graffiti, which has been used as a powerful tool for social criticism, identity searches and political protests throughout history, today presents how what is realized in the physical public space is successfully transferred to the digital public space with a collective movement. On the one hand, graffiti, which is a means of self-expression for individuals and a way of social criticism on the other hand, has gone beyond the stylized writings in the early examples of graffiti and has been created with complex techniques and messages, which has caused the action, which was initially perceived as vandalism, to be evaluated as a contemporary art form over time.

Graffiti, which has a direct relationship with pop-art, hip hop culture, postmodernism and street art, questions the boundaries and established norms of art. Parallel to the experimental, critical and innovative approach of contemporary art, it is possible to say that graffiti is a part of contemporary art. In graffiti art, where the street and the wall are seen as a canvas, the transience of art in contrast to the accessibility of public space takes the art form out of the ordinary. Today, the digital public sphere directly affects the inherent impermanence of graffiti, making the fixed state of graffiti mobile in the online environment. The origins of graffiti from street culture and the use of this art as a tool of rebellion and social protest have directly affected the process of increasing visibility in the public sphere. In this process, the artists who have influenced the transfer of graffiti from the streets to museums and galleries have carried the communication they realized only through images in the first period of graffiti to the most accessible form of contemporary art today, by meeting on a common ground without speaking or agreeing.

McCray, the man who lit the fuse for graffiti to turn into graffiti, has played and continues to play a role in this transformation with the power of graffiti's creativity and expressive potential. In the following periods, the influence, contribution, efforts and productions of the names practicing their art in the public sphere have constituted the collective power of this transformation process and its evolution into an art form. Today and in the future, beyond gaining identity and status, its power to influence the masses as a means of protest expression will undoubtedly continue. Debates about the limitation of graffiti's protest approach by museums and galleries will continue, its boundary-pushing aesthetic form will challenge traditional art practices and redefine itself for new audiences; it will continue to evolve with technological developments, digitalization, urban transformation and changing social dynamics.

Kaynakça

- Ahearn, C. (Yönetmen). (1982). Wild style [Film]. Submarine.
- Akman Dömbekci, H. ve Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. Anadolu Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 22(Özel sayı 2), 141-160.
<https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>
- Akpınar, A. (2020, 21 Şubat). Kentsel bir yenile(n)me aracı: duvar sanatı. Arkitektüel.
<https://www.arkitektuel.com/kentsel-yenilenme-araci-duvar-sanati/>
- Altay, E. C. (2023, 18 Mayıs). Müdahale, temsiliyet, grafiti. Decollage art space.
<https://decollageartspace.com/m%C3%BCdahale-temsiliyet-grafiti>
- Artsy. (2018). Cornbread lives. <https://www.artsy.net/artwork/cornbread-cornbread-lives-1>
- Ashanti, W. (2018). From primitive to integral: The evolution of graffiti art. Journal of conscious evolution, 11(11), 1-14. <https://digitalcommons.ciis.edu/cejournal/vol11/iss11/1>
- Beş Artı Bir. (2020, 19 Mayıs). Grafiti'nin doğumu: Cornbread. Beş artı bir.
<https://www.besartibir.com/grafitinin-dogumu-cornbread/>
- BLocal, G. ve Pope, A. (2021, 1 Nisan). History of graffiti and street art: The 1960s and the 1970s. Straat blog. <https://straatmuseum.com/en/blog/history-of-graffiti-and-street-art-1960s-1970s>
- Blek le Rat. (____a). Introducing Blek le Rat. <https://blekleratoriginal.com/en/blek-le-rat>
- Blek le Rat. (____b). Manifesto. <https://blekleratoriginal.com/en/manifesto>
- Crimmins, P. (2019, 29 Temmuz). Cornbread, the first graffiti artist, shows new work at Philadelphia gallery. Whyy. <https://why.org/articles/cornbread-the-first-graffiti-artist-shows-new-work-at-philadelphia-gallery/>
- Diaz, J. (2023, 23 Ekim). The emergence of graffiti and its association with the hip hop movement. VVAF. <https://www.vvaf.com/post/the-emergence-of-graffiti-and-its-association-with-the-hip-hop-movement>
- Disagian. (____). Cornbread graffiti tag: l'inizio di tutto? <https://www.disagian.it/cornbread-graffiti-tag-linizio-di-tutto/>
- Ergen, İ. (2022). Sokak sanatının kurumsallaşması ve bağlamından koparılan yapıtın değişen doğası. Tojdac, 12(3), 734-749. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2372749>
- Ferrell, J. (1993). Crimes of style: Urban graffiti and the politics of criminality (1. baskı). Garland.
- Ferrell, J. (1995). Urban graffiti: Crime, control, and resistance. Youth and Society, 27, 33-42.
- Friedman, V. (2008, 14 Eylül). Tribute to graffiti: 50 beautiful graffiti artworks. Smashing magazine. <http://www.smashingmagazine.com/2008/09/14/tribute-to-graffiti-50-beautifulgraffiti-artworks/>

- Gallery98. (2021, 14 Ekim). Graffiti, post-graffiti, modern expressionists. Gallery98. <https://gallery98.org/news/graffiti-post-graffiti-modern-expressionists-four-catalogues-from-the-sidney-janis-gallery-1983-1985/>
- Ganz, N. (2004). Graffiti world: Street art from five continents (1. baskı). Harry N. Abrams.
- Hwee Kan, K. (2001). Adolescents and graffiti. *Art education*, 54(1), 18-23.
- Irvine, M. (2012). The work on the street: Street art and visual culture. B. Sandywell ve I. Heywood (Ed.), *The handbook of visual culture* (1. baskı) (s. 235-278). Berg.
- Keegan, P. (2014). Graffiti in antiquity (1. baskı). Routledge.
- Kurt, E. K. (2010). Estetik, mimari ve grafiti: Estetik ve eleştirel estetik kuramlar bağlamında kentsel mekanda grafiti. Alan İstanbul. <http://alanistanbul.com/turkce/wp-content/uploads/2010/08/177.pdf>
- Lady Pink NYC. (____). About. <https://www.ladypinknyc.com/about>
- Lascaux. (2024). Histoire de Lascaux. <https://lascaux.fr/wp-content/uploads/2024/01/Histoire-de-Lascaux.pdf>
- Lindsay, B. (2014). Bombing, tagging, writing: An analysis of the significance of graffiti and street art (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia.
- Maxitype. (2024, 24 Mayıs). The original graffiti typeface (...) [Tweet]. X. https://x.com/maxitype_com/status/1793912434836848660/photo/1
- Mizrahi, M. (1981). Up from the subway. In these times, October 21-27, 19-20.
- Morris, J. (2017, 25 Eylül). Jean-Michel Basquiat, the proto-millennial. *The economist*. <https://www.economist.com/1843/2017/09/25/jean-michel-basquiat-the-proto-millennial>
- Oggusto. (2023, 28 Aralık). Jean-Michel Basquiat: Hayatı, eserleri ve bilinmeyenleri. Oggusto. <https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/jean-michel-basquiat-hayati-eserleri-ve-bilinmeyenleri>
- Oxford English Dictionary. (2024). Grafiti. <https://www.oed.com>
- Palma, R. (2023, 7 Mart). A look at the legendary graffiti artist Cornbread. *Overstandard*. <https://overstandard.dk/a-look-at-the-legendary-graffiti-artist-cornbread/>
- Paradigm. (____a). Cornbread. <https://www.paradigmarts.org/collections/cornbread>
- Paradigm. (____b). Cornbread tags de telegraaf: I start this shit 1965. <https://www.paradigmarts.org/collections/cornbread/products/cornbread-tags-de-telegraaf-i-start-this-shit-1965-3>
- Philadelphia Weekly. (2024, 19 Ağustos). Godfather of graffiti. *Philadelphia weekly*. <https://philadelphiaweekly.com/godfather-of-graffiti/>

Pope, A. (2021, 16 Temmuz). STRAAT pays homage: United graffiti artists. Straat blog. <https://straatmuseum.com/en/blog/straat-pays-homage-united-graffiti-artists>

Resiner, R. (1971). Graffiti: Two thousand years of wall writing (1. baskı). Cowles.

Salman Yıkılmış, M. (2020). Nitel araştırmalarda e-görüşme tekniği. Trakya Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 22(1), 183-197. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.556296>

Sert, H., Ölçer Demirkıran, S., Arslan Göz, P. ve Beler, H. (2023). Bir nitel araştırma yöntemi: Görüşme. Journal of social, humanities and administrative sciences, 9(71), 4071-4075. <https://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.74031>

Silver, T. (Yönetmen). (1983). Style wars [Film]. PBS.

Şentürk Kara, E. (2021). A'dan Z'ye görüşme: Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi – Teori-uygulama (1. baskı). Nobel.

Taki 183. (____). About. <https://www.taki183.net/about1>

Tate. (____ a). Street art. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/s/street-art>

Tate. (____ b). Five things to know: Keith Haring. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/g/graffiti-art/five-things-know-keith-haring>

Türk Dil Kurumu. (2024). Grafiti. <https://sozluk.gov.tr/>

Türkçe Etimoloji Sözlüğü. (2024). Grafiti. <https://www.etimolojiturkce.com>

Worcester Magazine. (2017, 28 Eylül). Two minutes with ... Darryl "Cornbread" McCray. <https://www.worcestermag.com/story/news/2017/09/28/two-minutes-darryl-cornbread-mccray/10909492007/>

Lisans ve telif *License and copyright*

Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası ile lisanslanmıştır. Çalışmanın telif hakkı yazara aittir *This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International. Copyright belongs to the author*

Hakem değerlendirmesi *Peer-review*

Çift taraflı kör değerlendirme *Double-blind evaluation*

Çıkar çatışması *Conflict of interest*

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir *The author has no conflict of interest to declare*

Finansal destek *Grant support*

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir *The author declared that this study has received no financial support*

Benzerlik taraması *Similarity check*

iThenticate

Dizinleme bilgisi *Indexing information*

TR Dizin, EBSCO, MLA, ProQuest, ERIH PLUS, DOAJ ve FIAF